

žigov te vrste. Knjige, žal, nisem mogel uporabljati, ker je v slovenskih knjižnicah ni. — 9. Prim. G. Borsa prav tam, reprodukcije koledarjev na str. 310 in 311. — 10. Že pred desetletji so v NUK na ta način prišli do protestantskih tiskov, prim. Tovariš 25. I. 1952, 59—60. Primož

Simoniti pa v istem zborniku NUK (gl. op. 3) v razpravi: Se nekaj inkunabul v slovenskih knjižnicah, na str. 68—69 popisuje dva enolistna tiska — inkunabuli iz leta 1485, ki ju je našel v Semeniški knjižnici, prilepljeni na platnice.

UNIFORME MEŠČANSKEGA KORPUSA IN DEŽELNE BRAMBE V MARIBORU

SERGEJ VRISER

Med mesta na Slovenskem, v katerih nam je zgodovina izpričala obstoj meščanske formacije, se uvršča tudi Maribor. Dokumentacija o tej formaciji je bolj skromna, skromnejša od podatkov za Ljubljano in Ptuj, vendar pa se opira vsaj za zadnje obdobje na dva pomembna vira — opis in upodobitev uniforme, tako da si je moč ustvariti o tej uniformi dovolj izčrpno predstavo. Na opis uniforme in doslej tudi na edine podatke o meščanskem korpusu v Mariboru naletimo v enem izmed temeljnih del za starejšo zgodovino tega mesta, v zgodovinskem in topografskem popisu Maribora in okolice dr. Rudolfa Gustava Puffa iz leta 1847. Kdaj so ta korpus ustanovili, iz knjige sicer ne izvemo, Puff omenja samo, da se je korpus zaradi svojih odlik zapisal v zgodovino in da so bili njegovi člani nasledniki hrabrih brambovcev Maribora pred Turki in Madžari. Zgodovina te korporacije ni sklenjena, iz seznama meščanov in kronike mestnih dogodkov pa je moč izluščiti ljudi in dejanja, ki so bila z njo tako ali drugače povezana. Tako dejanje je bila npr. vsakoletno objezdenje mariborskega mestnega pomenja. Dokaj izčrpno je opisano objezdenje iz leta 1671, ko omenjajo viri meščanske častnike, trobentače, bobnarje, zastavo itd. Žal ni podatkov in slik, ki bi nam približali noše te meščanske enote v zgodnejših stoletjih. Puff pravi, da so korpus razpustili šele ob koncu 18. stoletja.

Šlo je za uniformirani meščanski strelski korpus (Bürgerliches Schützencorps), ki je imel strelišče za poslopjem kresije in Gast-eigerjeve tovarne tj. v predelu ob zahodnem mestnem obzidju. Zdi se, da je bila ta korporacija po številu prapadnikov precej močna. Dne 5. septembra 1790, ko je potoval skozi Maribor kralj Leopold, vladar obeh Sicilij, je nastopil korpus s 150 možmi. Častniki korpusa pa so se poklonili kralju in postavili častno stražo pred gostilno Pri jelenu, kjer je gost prenočil. Korpus je imel

svojo godbo na pihala (»türkische Musik«), ki ja dvakrat na teden igrala v mestu.

Sprejem sicilijanskega suverena, ki ga je spremljal tudi cesar Leopold II., nam je znan že po opisu ptujskega zgodovinarja Ferdinanda Raispa. Pri tej slovestnosti je sodeloval tudi ptujski meščanski konjeniški korpus, katerega vojaški videz in nastop sta bila gostom močno po volji.

Po Puffu je mariborski korpus ob tej priložnosti zadnjikrat nastopil, ni nam pa znano, katerega leta so korpus dejansko razpustili. V mariborskem muzeju se je ohranila oljna slika Andreja Fleissa, usnjarskega moj-

Andrej Fleiss, mariborski usnjarski v uniformi nadporučnika meščanskega korpusa na prehodu iz 18. v 19. stoletje

stra in — kot pove napis — nadporočnika »lovskega« korpusa v Mariboru (Jäg. Korps). Slika nosi letnico 1792. Kot lovski je brez dvoma razumeti strelski korpus. Iz kronike dogodkov v naslednjih letih je vsekakor mogoče razbrati, da je še nadalje obstajala potreba po oboroženi meščanski formaciji. V zvezi s francoskimi vojnimi pohodi je štajerski deželni glavar izdal 7. septembra 1796 poziv za ustanovitev lovskega korpusa za vso Štajersko. Ta korpus naj bi štel okoli 1000 mož, vendar rekrutacije niso povsem izpeljali, ker je vojna nevarnost popustila. Očitno pa je, da so v Mariboru leta 1797 še vedno imeli strelski oziroma lovski korpus. Puff poroča, da je tega leta zajel mesto hud požar; ljudje so spravljali svoje imetje na varnejšemu delu mesta, stražili pa so ga vojaki mondurne komisije in pripadniki strelskega korpusa.

Puff je na kratko, vendar dovolj značilno opisal sestavne dele uniforme mariborskega meščanskega strelskega korpusa. Njegov opis se tudi dobro ujema z nošo, ki nam jo kaže omenjeni portret Andreja Fleissa. Opis in slika nam predstavita uniformo, kakor so jo nosili ob koncu 18. in v prvih letih 19. stoletja. Zanesljivo časovno potrdilo nam daje sponka na pasu upodobljenca, okrašena z monogramom cesarja Franca II., kar bi pomenilo obdobje med leti 1792 do 1804. Uniformo korpusa je sestavljal suknjič temno zelene barve z zelenimi našitki na ovratniku in rokavih. Kroj sukniča na sliki je tip zgodnjega fraka z mehkim, navzdol obrnjenim ovratnikom in okroglo vrezanimi robovi, ki so speti z vrsto srebrnih gumbov. Enaki gumbi so tudi na manšetah. Pod suknjičem je videti kratek bel in z vezeno obšit telovnik.

Iz opisa vemo, da so k suknjiču sodile bele hlače. Častniki so nosili visoke škornje (Courierstiefel) in v njih gamaše, ki so segale prek kolen. Slika nam kaže, da so bile v rabi črne ovratnice z belim robom in čipkastim žabojem. Častnik je prepasan z zelenim pasom, ki ga krasí srebrna sponka s cesarjevim emblemom. Po Puffu so nosili meščanski oficirji tudi zeleno bele ešarpe. Klobuk na sliki ima obliko zgodnjega dvorogeljnika, njegovi robovi so obšiti s srebrnim tračkom, v pregibu klobuka je videti cesarsko kokardo, na čelni strani pa srebrno zanko z gumbom in veliko pentljo v zeleni in beli barvi. Pokrivalo dopolnjuje zelen čop; Puff pravi, da so bili čopi na klobukih zeleno beli, tj. v deželnih barvah. V opisu je kot orožje omenjen lovski nož (Hirschfänger), oficir na sliki drži z levico vojaški častniški meč, videti je tudi portepé, kar je bil prav tako znak vojaške oficirske časti. Nadaljnja

Oficir mariborskega meščanskega korpusa ob koncu 18. stoletja

častniška znaka sta srebrna vezena epoleta z resami na upodobljenčevi levi rami in palica z jermenčkom. Ob klobuku so še dolge rumene rokavice.

Mariborska strelska uniforma je bila v splošnem ukrojena po vzorcu sočasne avstrijske vojaške mode, sorodna pa je bila tudi uniformam drugih korpusov npr. noši ljubljanskega grenadirskega korpusa, kakor jo poznamo po opisu iz leta 1793. Zelena barva sukniča je bila značilna za številne strelske in lovske korporacije. Posebnost na sliki sta epoleta na Fleissovem suknjiču in pas z emblemom cesarja; obojega pri armadi v tem času ne zasledimo. Meščanski korpusi so se pri adjustiranju sicer v prvi vrsti držali vojaškega kroja. Pri vseh teh enotah so bila očitna prizadevanja, da bi se kar najbolj približali videzu vojaštva. Vendar je moč opaziti tudi pogosta odstopanja od tega modela, predvsem z namenom, da bi uniformo bolj popestrili.

Vojaški noši se podaja tudi portretirančeva pričeska oziroma lasulja s svitkoma las ob

ušesih in kita s pentljo na tilniku. Frizura te vrste sama po sebi ne bi bila izključno vojaška značilnost, vendar je v avstrijski vojski ostala sorazmerno dolgo v rabi in je bila v času, ko je nastal Fleissov portret, že v precejšnjem nasprotju z modernejšimi in prikladnejšimi kratkimi pričeskami Napoleоновih vojakov.

Leto 1808 in cesarski patent o formiranju deželne brambe po avstrijskih deželah sta vnesla tudi v mariborsko meščansko življenje nove vojaške impulze. V juliju 1808 se je v Mariboru med prvimi odzvalo pozivu za vstop v deželno brambo 59 dijakov. Brambovci so si smeli sami izbrati oficirja, 2 narednika in 2 korporala, na slovesen način pa so jim na Glavnem trgu pred rotovžem podelili brambovske kokarde. Po nekaj mesecih urjenja so prostovoljci v oktobru pokazali svoje vojaško znanje pred nadvojvodom Janezom. Mariborska bramba je štela do pomladi 1809 dva bataljona mož s 50 častniki. Častniški zbor je bil sestavljen iz aktivnih in bivših oficirjev ter takih, ki so prišli iz civilnih poklicev. Na velikonočno nedeljo 1809 so slovesno blagoslovili zastavo

prvega bataljona, naslednjega dne pa sta obe mariborski enoti odkorakali na Koroško. V celoti se je aprila 1809 pomikalo prek Celovca v smeri proti Italiji kar 13 štajerskih brambovskih bataljonov. Iz Puffovih podatkov ne razberemo, ali so člani strelskega korpusa vstopali v deželno brambo, domnevamo pa lahko, da so podobno kakor v Ljubljani opravljali stražno službo predvsem v Mariboru.

Puff je dokaj obširno opisal ustanovitev deželne brambe, njen kadrovski sestav, udeležbe v bojih in njeno uniformo. Opise brambovskih uniform je prevzel po predpisih o adjustiranju od 16. junija 1808, ki so veljali za deželne brambe Štajerske, Koroške, Kranjske, Trsta in Solnograškega, poudaril pa je predvsem oblačilne značilnosti, ki so bile v rabi v Mariboru in njegovem zaledju. Oficirji štajerske in s tem tudi mariborske deželne brambe so nosili do kolen segajoče zelene suknjiče in sive hlače iz kamelje dlake, okrašene s srebrno vezenino, k temu dokolenske škornje z ozko zeleno obrobo. Sablje so nosili na črnih lakiranih pasovih, na sabljah srebrne portepéje, pomešane s svilenimi

Uniforme štajerske deželne brambe 1808/1809: 1. Nadporočnik v predpisani uniformi. 2. Brambovec — strelec v plašču »Roquelorju«. 3. Brambovec v uniformi pehote

resami v deželnih barvah. Našitke na ovratnikih so označevali z 1 srebrno pasico poročnika, z 2 nadporočnika, s 3 stotnika, štabni oficirji so imeli debelejše, pol palca široke našitke. Pokrivalo oficirjev je bil trirogeljnik, obrobljen s črnim trakom in okrašen s 7 palcem široko srebrno pentljo z vtakanimi deželnimi barvami. Puff pripominja da so bili enako oblečeni častniki strelcev tj. brambovskih enot, ki so bile oborožene z lovskimi puškami. Brambovske fizilirske kompanije so bile kakor redna vojaška pehota opremljene s pehotnimi puškami.

Prostaki deželne brambe so nosili črne, 6 palcev visoke klobuke s širokim zavihanim krajcem, ki je bil pritrjen z dvema volnenima zankama. Na kraju je bila deželna kokarda. Suknjiči so bili zeleni, imeli so visoke ovratnike, dve vrsti belih gumbov in našitke v deželnih barvah na ovratnikih in rokavih. V istih barvah so bili obšiti tudi škrici sukničev, žepi in naramni našivki pa so bili zeleni, tj. v barvi sukniča. Štajerci so imeli bele, Korošci in Tržačani rdeče, Kranjci višnjeve in Solnogradčani rumene našitke. Ovratnice so bile črne, telovniki in hlače iz sivega sukna. Kot obutev so omenjeni čevlji z gamašami ali čevlji na vezalke.

Brambovci so bili oboroženi s puškami in bajoneti, ki so jim viseli na dva palca širokem jermenu prek ramen. Korporali so se razlikovali od moštva po črnih usnjenih pasovih, imeli so sablje z zelenimi volnenimi portepéji. Naredniki so smeli nositi palice iz trstike (Spanische Rohr), le da slednje niso imele ročajnih gumbov kot palice oficirjev.

Enako kakor brambovska pehota so bili oblečeni strelci, le da so bili prepasani z zeleno volneno vrvico z majhnim okroglim čopom in rogom za smodnik. Namesto nabojnjače je sodila k opremi strelcev usnjena torbica — kartaša, viseča na 2 palca širokem jermenu.

Podobno kakor meščanska je tudi brambovska uniforma posnemala sočasno vojaško nošo. Tako je bil v rabi značilni korziški klobuk — cilindar z visoko zavihanim levim krajcem, kot so ga nosile vojaške enote topništva, pionirjev, lovcev in dr., nadalje kratki sukniči do kolen-fraki, ozke hlače, gamaše itd. Iz navodil o oblačenju za omenjene dežele izvemo, da so bili sukniči sivo zelene barve, gamaše iz črnega sukna in z usjnjenimi gumbi. Poleti so prišle v rabo bele platnene hlače. Puff omenja, da so nosili oficirji sukniče do kolen. Po ohranjenih grafikah vemo, da so bili to fraki z daljšimi škrici, prav tako nam kažejo upodobitve, da

so nosili oficirji pasove z deželnim emblemom, nekdanji aktivni oficirji, ki so kot upokojenci vstopili med brambovce, pa so imeli pravico do vojaških črno žoltih ešarp. Predpisi navajajo za častnike trirogeljnik, vendar to ni bil nekdanji trirogeljni klobuk iz 18. stoletja, temveč so tako poimenovali tudi še njegovo predelano obliko, ki je bila okoli 1800 v bistvu že izrazit dvorogeljnik.

Omeniti je še posebnost uniforme deželne brambe — okrasne našitke na hlačah. Z belo, pri oficirjih pa s srebrno vrvico so bili obšiti hlačni razporki. Ornamentika je posnemala ogrske okrasne našitke in jo zasledimo na upodobitvah deželne brambe vseh omenjenih petih dežel.

Nasploh so kazale uniforme deželnih bramb mnogo regionalnih posebnosti, različne so si bile pri pokrivalih, v krojih, in barvah uniform, obutvi itd. Brambovskega uniformiranja ni usmerjala enaka doslednost kot v redni vojski, nagel razvoj vojnih dogodkov v letih 1808/09 je presenetil avstrijske dežele še sredi priprav za organiziranje te brambe, na voljo ni bilo dovolj uniform, tako da sta bila pogosto poglavitna skupna znaka teh enot samo simbolični brambovski klobuk in pa popularni sivo zeleni suknič, boljše plašč, imenovan roqueler, pod katerim so nosili brambovci kar vsakdanjo civilno obleko.

Če se povrnemo k razmeram v Mariboru, si je mogoče zamisliti, da so leta 1808 rabile uniforme strelskega korpusa prav gotovo tudi za potrebe deželne brambe. Skupna je bila obema že temno zelena barva sukničev, oficirski dvorogeljnik in tudi nekateri častniški znaki v deželnih barvah itd.

Formiranje deželne brambe je v Mariboru za nekaj let podaljšalo tradicijo oborožene in uniformirane meščanske enote. Po zlomu Napoleona je sled za to enoto izginila, novo poglavje pa pomeni šele ustanovitev narodne garde v revolucionarnem letu 1848. Oblačila te garde sem obdelal v posebni razpravi.

LITERATURA

1. R. G. Puff, Marburg in Steiermark. Graz 1847. — 2. F. Raisp, Pettau, Steiermarks älteste Stadt, Graz 1858. — 3. R. Ottenfeld-O. Teuber, Die österreichische Armee 1700—1867, Wien 1895. — 4. W. Teuber — Weckersdorf, Die österreichische Infanterie 1809/14, Heer und Tradition, Berlin 1928/38. — 5. S. Vrišer, Uniforme meščanskega konjeniškega korpusa v Ptuj, Ptujski zbornik 1969. — 6. S. Vrišer, Uniforme narodne garde na Slovenskem v letih 1848/49, ČZN n. v. 5 (XL), letnik 1969. — 7. S. Vrišer, Uniforme ljubljanskih meščanskih korpusov v 18. in 19. stoletju, Kronika XXII/št. 1, 1974.